

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

SIGRID DEGER - JALKOTZY, *E-QE-TA. Zur Rolle des Gefolgschaftswesens in der Sozialstruktur mykenischer Reiche*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Kommission für mykenische Forschung), Wien 1978, pp. XII+217, 8°.

Ова е трета книга што ја издаде авторката во еден релативно кус период (од десетина години) по завршувањето на студиите на Виенскиот универзитет кај F. Schachermeyr. Со проблемот на *e-ge-ta* во микенското општество се зафатила по сугестија на J. Chadwick кај кого што престојувала во 1972 год. на своите постдипломски студии, но тематски студијата се надоврзува на нејзината дисертација *Herrschaftsformen bei Homer*, објавена во Виена 1970. Во предговорот таа им искажува благодарност на поголем број филолози и археолози кои ѝ помогнале во работата. Тоа нашло одраз и во скромното мото земено од Фауст на Гете (II, 7882s.): *Mit Kleinen tut man kleine Taten, / Mit Großen wird der Kleine groß*.

Книгата е поделена на седум глави, но всушност таа се состои од два основни дела: I — интерпретација на микенските натписи од Пил и Кнос, каде што се среќава зборот *e-ge-ta* со цел да открие какви биле функциите и суштината на институцијата *п р и д р у ж б а* во микенска Грција и II — компаративна историско-социолошка студија на различните форми на придружба и заштита кај индоевропските народи низ историјата, со цел подобро да ја осветли положбата на микенскиот *e-ge-ta*. На крајот, врз основа на анализата на микенските документи и компаративниот материјал се извлекуваат дефинитивни заклучоци.

1. Во првиот дел со помошта на дедуктивниот метод извлекува податоци за *e-ge-ta* од микенските плочки. При интерпретацијата на натписите прво врши преоценка на досегашните толкувања со добро познавање на микенолошката литература, потоа прави напор да проникне во содржината не само на одделните плочки, често фрагментарни и крајно лаконични, туку и на целите нивни серии, поврзувајќи зборови и предмети кои на прв поглед немаат никаква врска меѓу себе.

Најпрво се запира на петте *o-ka* плочки од пилската An серија, кои всушност претставуваат една целина, — важен документ од последните денови на пилското кралство и богат со податоци за *e-ge-ta*. Не е случајно што на интерпретацијата на овие плочки, со еден екскурс за пропаста на пилското кралство, им е посветен толку простор, колку на сите останати заедно (10 други од Пил и 9 од Кнос).

Познато е дека *o-ka* плочките содржат распоред на околу 800 стражари во десетина пункта покрај морскиот брег долг околу 150 км. во моментот кога на кралството му се заканувала опасност од кај морето. Организацијата на одбраната вклучувала и *e-ge-ta*. Овде се спомнуваат единаесет такви лица, дадени со полно име, често и со презиме. Во фразата *me-ta-ge, pe-i, e-ge-ta. . . meta que sphis hequetās* а со нив *ἐπέταξ*, се содржи и нивната функција. Фактот што придавки изведени од именката *e-ge-ta* се среќаваат и во Sa серијата (за коли и колца), која исто така се однесува за воени работи, јасно е дека една од основните функции на *e-ge-ta* била воена. Тој бил еден вид „офицер за врска“ помеѓу дворецот, т. е. главната команда и командирите на стражите што се нао-

ѓале на истакнати крајбрежни места. Се отфрла мислењето дека *e-ge-ta* бил собирач на порези (DeGoij). Зборот е со индоевропска етимологија; изведен е од коренот **seq-* 'следи', *hequetās* 'придружник', за поткрепа на што е приложен и еден еккурс, краток напис на М. Maurohofer на стр. 196—197.

По прашањето зошто некој командир имал по двајца, некој дури и по тројца *hequetai*, а I, IV и V немале ниеден, D. - Jalkotzy го прифаќа мислењето на J. Chadwick којшто го објаснува фактот со местоположбата и оддалеченоста на стражарските места. За таа цел *hequetai* имале специјални бојни колесници кои им служеле и за парада и репрезентација кога го придружувале *wanax*-от. Таа го прифаќа мислењето на Chadwick и за тоа кој можел да биде *hequetās*. Врз основа на нивните имиња, повеќето од кои се чисто грчки, сп. *Ro-u-ko Ku-sa-me-ni-jo Loukos Kussamenios, A-re-ku-tu-ru-wo E-te-wo-ke-re-we-i-jo Alektruwōn Etewoklewēhios* и др., се гледа дека оваа должност им била доверувана на угледни и верни на кралот микенски Грци. Меѓу имињата на командирите, меѓутоа, има поголем број негрчки, а особено називите на четите (*I-wa-so, Ke-ki-de, Ko-ro-ku-ra-i-jo, Ku-re-we, O-ka-ra, U-ru-pi-ja-jo*) покажуваат дека тие биле составени од локалното предгрчко население.

Новиот прилог на Jalkotzy се состои во тоа што таа наоѓа паралели за *hequetai* и за одбрана на државата кај други индоевропски народи, современици на Микенците и од подоцнешно време. Така, таа укажува на слична одбрана од надворешни непријатели и институција слична на *hequetai* во хетитските текстови. Освен тоа наоѓа дека *hequetai* имале и други обврски покрај воените. Името на четвртиот *hequetās* од *o-ka* плочките, *Diviewus* 'Зевсов свештеник', ѝ дава повод да заклучи дека тој имал и свештеничка должност. Од натписите, пак, на пилската E серија извлекува податоци дека *hequetai* биле поседници на земја и им била доверена контролата на кралските имоти, исто како кај Хетитите.

Анализирајќи го текстот од PY Ed 317 во споредба со Eb/Ep серијата (Ep 539,14 и Eb 473), каде што се повторува содржината само што наместо *e-ge-ta* од Ed 317 се спомнува *A-pi-me-de*, ја прима сугестијата на M. Lejeune дека и ова лице од *Pakijanes* било *hequetās*. При тоа допушта дека тој бил исто лице со *A-pi-me-de Amphinēdēs* од Cп серијата, каде што заедно со уште тројца други (*A-ke-o, A-ko-so-ta, we-da-ne-u*) се јавува како сопственик на стада.

Некои од плочките на кои се спомнува *e-ge-ta* се многу проблематични. На пр. во PY An 607 (за која пишувала и во Minos 1972), не е сосема јасно зошто на *hequetai* им се доделуваат *doqueai* и што точно последниов термин означува.

Уште понејасни се фрагментарните кноски плочки (Am 821), As 4493, B 1055 и др.). Сепак, Jalkotzy успева од неповрзаните оскудни податоци да состави слика за положбата на микенскиот *hequetās*. Од KN Lc и Ld серијата (за волна и ткаенини), каде што се јавува придавката *e-ge-si-jo* покрај различните видови на ткаенини, се гледа дека *hequetās* имал посебна облека, униформа. На крајот, споредувајќи ги функциите на *h.* од Кнос со оние во Пил, открива меѓу нив и извесни разлики.

2. Пред да пристапи кон компаративниот материјал, во одделот за методологијата (стр. 106—109) Jalkotzy одбележува дека секој посебен пример на придружник кај индоевропските народи од разните епохи има свои специфичности, меѓутоа во основата сите тие се сведуваат на исти компоненти и следователно имаат доста сличности и со микенскиот *e-ge-ta*. Причината за појавата на институцијата „придружба“ ја наоѓа всадена длабоко во природата на човекот како социјално битие. За суштината на оваа психолошка, социјална и политичка појава ја цитира со одобрување дефиницијата на Schlesinger: „придружбата е доброволен однос меѓу господар и човек заснован на верност и заемна наклоност при што човекот се обврзува да му пружи на господарот советодавна и воена помош“ (стр. 114).

Признава дека не ѝ достига стручна компетентност за сета оваа, речиси енциклопедиска, компаративна материја. Тоа се забележува веднаш од неуедначеноста на нејзиниот обем за одделните и.е. народи во зависност од достапноста литература. На придружбата кај германските народи им се посветува толку простор (близу 30 страници), колку кај Грците од помикенско време, античките Македонци, Хетитите, Иранците, словенските народи и старите Индијци,

земени сите заедно. Разните форми на придружба кај Келтите се предадени на десетина страници, кај италските народи на осум, а кај словенските само на на две и пол.

Компаративниот лингвистички, историски и социолошки материјал, овде распределен по народности, може да се синтезира во две групи: I — термини етимолошки поврзани со *hequetās*, т. е. изведени од основата **sequ-* и II — титули од социолошката терминологија кои се семантички блиски со *hequetās*.

Кон првата група се однесуваат ст. инд. *sākhā-*, вед. *sākhāy-* **soqy-10-*, лат. *socius*, ст. иран. *haxa* 'пријател' кое се содржи како прв елемент од името на династијата *Nāxamanīš* 'Ἀχαμηνής, гот. *siþðneis* < **seponas*, со келтски рефлекс на *p* од **qu* во *sep-* од **sequ-* (во преводот на Библи. од Wulfila), ст. сакс. *segg*, ст. англ. *secg*, ст. норд. *seggr* и др. (cf. J. Pokorny, IGEW, p. 896).

Бројот на термините од втората група е многу голем, но сепак неполн. Овде се анализирани гот. *gesiþ* — **gasinþ(j)az* 'сопатник, придружник', *pruht*, **druhtinaz* 'дружина', *dringun* 'воен другар', *thegnas* 'satelles' и др., хетит. *pankuš* 'придружник' и др., келт. *clientes, ambactot, soldurii* и др. Покрај дорското *ἐπέτασ* кое напoлно соодветствува на микенското *e-qe-ta*, разгледани се уште грчките термини *ἐταῖρος* и *θεράπων*, кај античките Македонци *ἐταῖροι*, кои биле *πεζῆταροι* и *οἱ ἵππεῖς οἱ ἐταῖροι*; ст. инд. *rāta* 'дворски службеник', средно перс. *bandak*, ново перс. *bandah* од **bhindh-* 'врзува', *marika* 'посредник' и тн. Слов., ст. рус. а б е д н и к 'службеник, судија' кое го доведува во врска со келт. *ambactus* (I) г р и д, г р и д и н 'телохранител', д р у г, д р у ж и н а, cf. герм. **druhtinaz*, па спомнати се и х а ј д у ц и кои во средниот век имале должност да го придружуваат кралот на српскиот двор.

Од прв поглед паѓа во очи извесна недоследност во застапеноста на оваа материја кај одделните народи. Додека кај Германците се третираат и термини со одвај забележливи особености на придружник во вистинската смисла, кај другите и.-е. народи се изоставени важни титули кои напoлно одговараат на *hequetās*. Така кај италските народи е изоставен *comēs* кој по значење напoлно одговара на грч. *ἐταῖρος* 'придружник'. Познато е дека овој термин во средниот век е проникнат, речиси, во сите европски јазици. Во различните општествени структури тој добил и различни значења, што е случај и со други термини од оваа област. Зборот *comēs* е преминат преку грч. *κβμης, -ητος* и во словенските јазици. Уште во старослов. (Супрас. зб.) се јавува к о м и с и к о м и т со значење на 'сопатник, другар', кои под влијание на француското *comte* добило и значење на 'виш дворски службеник, гроф' (сп. М. Фасмер, Э т и м. с л о в. р у с с. я з., s. v.). Во формата к м е т, пак, кај словенските народи добило други различни значења (сп. P. Skok, *Etim. rj.* s. v.). Кога веќе авторката ги спомна х а ј д у ц и те кај јужните словенски народи, во духот на нејзиниот широко компаративен историско-лингвистички метод, овде можеа да бидат спомнати и к о м и т и кај балканските народи од времето на турската доминација. Меѓу различните значења на к о м и т а има такви кои напoмнуваат на некои од оние на *hequetās*, а имено, тој бил придружник на војводата, се борел за него и за народот, полагал клетва на верност, носел специјална облека и сл.

Но независно од неуедначеноста и некомплетноста, компаративниот материјал е доволно илустративен. Тој овозможува да се расветлат од повеќе страни функциите и суштината на микенскиот *e-qe-ta*, со што авторката ја постигнала својата цел.

3. На крајот констатира дека во микенско време придружбата била установена и функционирала како важна општествена институција. Споредувајќи ги податоците извлечени од плочките со резултатите од анализата на различните форми на придружба кај и.-е. народи Deger-Jalkotzy наоѓа дека микенскиот *hequetās* стои најблизу до *ἐταῖρος* кај Хомер, Филип, и Александар Македонски, до *bandaka* на Дареј Велики и *thegnās* на Алфред Велики.

Добро е што не ги генерализира работите. Таа секогаш укажува на специфичностите со кои се разликуваат придружниците не само кај различните народи, туку и кај еден ист народ во различните епохи. Такви разлики, како што спомнавме, таа наоѓа дури и меѓу *hequetās* од Пил и оној од Кнос.

Установува дека во Пил *h.* е тесно поврзан со дворецот. Нема податоци дека тој живеел на друго место освен во Пил. Овде се спомнати 12 *hequetai* (11 во *o-ka* плочките и *A-pi-me-de*). *Wanax*-от бил окружен со нив. Покрај воената должност „офицер за врска“, наоѓа дека *h.* вршел контрола на земјопоседничките односи и земјоделските работи. Преку *hequetai* стопанството од двете провинции во пилското кралство било обединето. Допушта дека *A-pi-me-de* од *Pakijanes*, кој поседувал робови и земја од *ke-ke-me-na ko-to-na* (општествен секретар), имал и свештеничка должност како и *Diwiewus*.

Во кноските плочки има помалу материјал. Од него извлекува податоци дека *hequetai* овде не биле сврзани со дворецот така како во Пил. Имало 13 само *ko-no-si-jo e-ge-ta*, „кноски *hequetai*“, а се спомнуваат такви и од други места, на пр. *E-ko-so. E-ra, Qa-ra*. Нема податоци за нивната воена должност, но таа не може да се одрече. И тие служеле како контролни органи на поседите од кралот во провинциите и биле еден вид организатори на стопанскиот живот. Истовремено самите биле земјопоседници, сопственици на стада и на текстилни работилници.

Земјоделието на Крит не било така важна стопанска гранка. Поважни биле многубројните стада овци и организацијата на текстилните работилници. Во тоа е и основната разлика меѓу економиката на Пил и Крит. Во Пил земјоделието, а на Крит сточарството било најважна стопанска гранка. Во поглед на општествената структура Крит наследил минојска организација која била децентрализирана. Минојските дворци покажуваат дека на тој простор имало повеќе господари и микенските Грци не можеле да ја променат таа практика. Стопанската структура исто така не била централизирана како во Пил. Оттука произлегуваат и должностите на *hequetai* на Крит. Веројатно и тие биле најблиската заштита на *wanax*-от, но нивната најважна задача била надзор на стадата и организирање на работна рака за преработка на волна, како што заклучи и J. T. Killen.

Широкиот зафат на проблематиката во оваа книга, обемниот научен апарат и искористена литература од повеќе научни дисциплини, како и критичниот однос при изведување заклучоци, откриваат трудољубив и надежен автор кој сосема сериозно и одговорно ја сфатил научната работа. Од него можат да се очекуваат и други вака убави прилози.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

LOUIS GODART — ANNA SACCONI, *Les tablettes en linéaire B de Thèbes*
Roma, Edizioni dell' Ateneo & Bizzarri, 1978, pp. 110,8^o, L. it. 14.000.

Престојувајќи двапати во музејот на Теба, во јуни 1976 и октомври 1977 година и имајќи ги пред себе плодните истражувања на J. Chadwick, *Linear B Tablets from Thebes*, a *Minos X* (1970), pp. 115—137; J. - P. Olivier, *Notes épigraphiques sur les tablettes en linéaire B de la série Ug de Thèbes*, *Athens Annale of Archaeology*, 4 (1971), pp. 269—272; Th. Spyropoulos — J. Chadwick, *The Thebes Tablets II*, *Suplementos a Minos n° 4*, Salamanca 1975 (види го приказот во Ж. А. XXVI/1, стр. 247—250), авторите можеа на „лице место“ да извршат ревизија на целокупниот материјал и врз база на тоа да ја издадат оваа книга, во која сите плочки од Теба се собрани во еден корпус, како плочките од Кнос и Пил, со што во многу се олеснува служењето со напишаниот материјал.

Во краток увод (стр. 7—9) тие спомнуваат дека овде не се засегаат проблемите на толкувањето застапени кај J. Chadwick во неговото издание, освен прашањата што се однесуваат на хронологијата на документите. Сепак наоѓаат за сходно да ги спомнат критските топоними *wa-to* и *o-du-ri-we* кои се посведочени на вазите од Кадмејон објавени и во книгата на A. Sacconi, *Corpus delle iscrizioni vascolari in lineare B*, Roma, 1974, pp. 121—173.

Според авторите и најновата анализа на глината на вазите од Кадмејон докажува дека тие потекнувале од западниот дел на Крит. Наодите откриени